

доля иноязычного воздействия, о чём свидетельствует столь частое использование кодовых переключений различных типов.

1. Новикова, Л. А. Аббревиация как феномен межкультурной коммуникации в сети Интернет / Л. А. Новикова // Вестник Удмуртского Университета. – Вып. 21. – 2014. – С. 126-133.

2. Кудрявцева, Л. А. Формирование и развитие языка массовой коммуникации в современном информационном обществе / Л. А. Кудрявцева // Русский язык: исторические судьбы и современность: Труды и материалы. – II Международный конгресс исследователей русского языка. – М., 2004. – 680 с.

ІНТАНАЦЫЯ ЯК АДЗІН СА СРОДКАЎ ВЫРАЖЭННЯ ПАБУДЖЭННЯ ДА ДЗЕЯННЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Суконкіна Н.М.,

магістрант 2 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Зіманскі В.Э., канд. філал. навук, дацэнт

Ключавыя словы. Інтанацыя, інфармацыйна важнае слова, пабуджэнне да дзеяння, дырэктыўнае значэнне, камунікатыўная ўстаноўка.

Keywords. Intonation, important information word, inducement to action, directive meaning, communicative goals.

Інтанацыя з'яўляецца адным з асноўных сродкаў выражэння пабуджэння адрасата да дзеяння. У залежнасці ад выбранай моўнікам інтанацыі выказванні могуць выражаць мноства дырэктыўных значэнняў: ад загаду ці патрабавання да просьбы ці мальбы. Актуальнасць даследавання інтанацыі выказванняў са значэннем пабуджэння да дзеяння абумоўлена зваротам сучаснай лінгвістыкі да вывучэння мовы як сродку камунікацыі і ўздзеяння на паводзіны і светаўспрыманне людзей. Любы тэкст (у тым ліку і мастацкі) мае камунікатыўную прыроду [1]. Інтанацыйныя сродкі здольныя змяняць камунікатыўную ўстаноўку выказвання пры захаванні яго лексічнага і граматычнага складу; такая іх спецыфіка ў сучаснай беларускай мове на дадзены момант асабліва актуальная, але вывучана недастаткова поўна.

Мэта даследавання – прааналізаваць спосабы інтанацыйнага афармлення выказванняў са значэннем пабуджэння суразмоўцы да дзеяння ў сучаснай беларускай мове.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання сталі выказванні са значэннем пабуджэння да дзеяння з аповесцей Л. Рублеўскай «Сэрца мармуровага анёла» і А. Аляшкевіча «Сіняя птушка», вылучаныя метадам суцэльнай выбаркі з аўдыёверсій дадзеных твораў. Пра аналізе таксама былі выкарыстаны апісальны метады, метады супастаўлення і сістэматызацыі, метады аўдытыўнага, кантэкстуальнага, кампанентнага, лексіка-семантычнага і семантыка-сінтаксічнага аналізу выказванняў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Для выказванняў са значэннем пабуджэння характэрна выдзяленне сілай і вышынёй голасу націскага склада найбольш важнага ў інфармацыйных адносінах слова – слова, значэнне якога і перадае дзеянне, якое павінна быць выканана адрасатам. Напрыклад, у прыведзеных ніжэй выказваннях акцэнтны расставлены на дзеясловах *з'ездзіць*, *зірнуць*, *апусціць*, якія ў параўнанні з іншымі словамі ў сказах выдзяляюцца сілай голасу, а націскны склад вымаўляецца з павышэннем тону:

– Ты ж не была ў ягоным музеі, а я быў. Гэта такія сутарэнні, такія завалы матэрыялу... Зараз усё парасцягаюць, круцяцца там розныя падазроныя асобы, а шкада, ведаеш, шкада. **З'ездзі** хоць на пару дзён, **зірні** прафесійным вокам, можа, нешта адбярэш для свайго музея [2].

– Вы чакаеце, што я зараз пачну прасіць прабачэння і сцвярджаць, што я тут выпадкова, што я не хацела і таму падобнае? Памыляецца. І **апусціце** нарэшце ліхтар, а то свеціце мне ў вочы, як на допыце [2].

Інфармацыйна важным словам можа быць любая часціна мовы. Выдзяленне сілай голасу не дзеяслова, а іншай часціны мовы адбываецца тады, калі адрасат ужо выконвае

нейкае дзеянне, а адрасант сваім выказваннем канкрэтызуе гэта дзеянне, пабуджае змяніць месца дзеяння, аб'ект, на які яно скіравана, спосаб яго выканання і інш.

– Баюся, тут для мяне мала цікавага.

– Ды вы ў **дружыю** залу прайдзіце, – заспяшалася **цётка** (...) [2].

Вінцук адышоўся ў цемру далёкага кута, паваждаўся там і прынёс мне яшчэ нейкія паперы.

– **І зэта** пачытайце, вам цікава будзе [2].

– Ну, што ж... Тады давайце налью вам **яшчэ** гарбаты... Тым больш дэтэктыўная частка сюжэта тут заканчваецца [2].

Выдзеленымі сілай голасу могуць быць і два словы ў выказванні, напрыклад, дзеянне, да якога пабуджаюць адрасата, і спосаб яго выканання:

Вінцук апусціў пэндзаль і недаўменна паглядзеў на мяне. Дзесьці ўпала нешта металёвае. Вартаўнік кінуўся да выключальніка, патушыў святло і схпіў мяне за руку.

– **Хадзём**, толькі **ціха!** [2].

Ітанацыяй рэгулюецца ступень катэгарычнасці пабуджальных выказванняў. У выказваннях з моцнай ступенню прагматычнага ўздзеяння (патрабаванне, загад) назіраецца вымаўленне націскага склада найбольш важнага ў інфармацыйных адносінах слова з большай працягласцю і інтэнсіўнасцю, з заўважным інтэрвалам і рэзка сыходным накірункам змянення тону, калі параўноўваць іх з выказваннямі сярэдняй ступенні катэгарычнасці (прапанова, парада).

Старшыня надаў голасу важнасці:

– Ну, **Вінцук**, **адчыняй** нам музей. Прадстаўнік з Міністэрства культуры прыехаў» [2].

«Прынцэса» толькі холадна ўсміхнулася. Бамбіза, відаць, сапраўды целахоўнік, няспешна падышоў да вартаўніка і працягнуў далонь.

– **Давіў** ключы. **Сім** дай, а то... [2].

У выказваннях з нізкай ступенню катэгарычнасці (просьба, мальба) назіраецца нязначнае павышэнне тону на націскным складзе слова, у семантыцы якога маецца пабужэнне.

У дзвярах, раптам заклінуўшы сабою праход, яго запыніла пышная рыжавалосая Шыльда.

– **Пачакай**, Ёхан, **прытыніся**, калі ласка, на адну хвілінку, – амаль праспявала яна тонкім галаском.

– Чаго табе? – абурана буркнуў Ёхан. – Бачыш, я спяшаюся (...)

– Толькі адна невялічкая аб'ява, – прашчабятала Шыльда, адціскаючы Ёхана ад дзвярэй. – Будзь добры, **прысядзь** [3].

Ітанацыійныя сродкі часам выконваюць асноўную ролю ў выражэнні пабуджэння і з'яўляюцца арыенцірам для распазнання слухачом ілакутыўнай мэты ўскоснага маўленчага акта. Так, выдзеленае сілай голасу імя чалавека ў адпаведнай камунікатыўнай сітуацыі азначае пабуджэнне 'падыдзі сюды', 'пачакай' і інш.

– *Зараз* **Вінцука** знойдзем, **вартаўніка**, ён нам адчыніць... **Вінцук**, **Вінцук!** [2].

Не, ён не мог расстацца з ёю вось так, не сказаўшы пра тое, ад чаго так моцна білася зараз ягонае сэрца.

– **Алёся**, хвілінку, адну хвілінку! – Ёхан узяў дзяўчыну за руку. – Я хачу, каб ты ведала, я кахаю цябе... [2].

У наступным выказванні пабуджэнне таксама выражана з дапамогай ускоснага маўленчага акта. Акцэнт зроблены на слове *чуеш*, аднак мэта адрасанта – не ўпэўніцца ў тым, што яго словы пачуты, а аддаць загад: 'дапамажы'.

– Праз пару гадзінак зойдземся да вас, добра? А пакуль, калі што, **Вінцук** вам дапаможа. **Чуеш**, **Вінцук!** [2].

Калі пабуджэнне да дзеяння выказана некатэгарычна, ускосна, калі адрасант па нейкай прычыне не хоча выказаць сваё волевыяўленне прама, каб яно было відавочным (імкнецца выказаць павагу да суразмоўцы, быць як мага больш ветлівым або дэманструе раўнадушнае стаўленне да сітуацыі, хоча, каб суразмоўца сам прыйшоў да нейкага рашэння, калі пабудж-

энне выражана праз намёк), інтанацыйна выказванні не адрозніваюцца ад аналагічных апавядальных і пыталых сказаў. Так, у наступным прыкладзе моўнік просіць суразмоўцу дазволу зайсці ў памяшканне, але выражае сваё волевыяўленне праз намёк.

І раптам неяк па-дзіцячы пакрыўджана:

– *Слухайце, я зараз змерзну* [2].

Інтанацыйна дадзенае выказванне аформлена як звычайны апавядальны сказ. Таксама і прапановы ў ніжэйпрыведзеных выказваннях, рэалізаваныя праз пыталыя і апавядальныя сказы, не маюць адметнасцяў у інтанацыйным афармленні.

Мае думкі перарваў раўнадушны голас:

– *Не хочаце паглядзець запасныя фонды?* [2].

– *Я туды, у скляпенні, звычайна не пускаю нікога. Нічытар Хведаравіч усё, што лічыў вартым, вынес сюды, у гэтую залу. Але вы **можцаце паглядзець**. Не бойцеся, я ўзімку неагрэсіўны* [2].

– *Ану, дзе тут твая скрынка? – спытаў Карл. – Ты не будзеш супраць, калі мы крыху пастаім ля яе? А то фрау Шуман перахвалявалася ўжо, чакаючы цябе на абед...* [3].

У такіх выпадках інтэнцыя моўніка становіцца зразумелай толькі пры аналізе кантэксту і камунікатыўнай сітуацыі.

Заклучэнне. Інтанацыйнае афармленне выказванняў – важная крыніца інфармацыі для вызначэння інтэнцыі суразмоўцы. Пры выражэнні пабуджэння інтанацыя камбінуецца з вербальнымі сродкамі, падмацоўваючы іх, уносячы дадатковую інфармацыю. Для выказванняў са значэннем пабуджэння характэрна выдзяленне сілай і вышынёй голасу націскага склада найбольш важнага ў інфармацыйных адносінах слова ці словазлучэння. Пры гэтым ад працягласці і інтэнсіўнасці вымаўлення націскага склада залежыць ступень катэгарычнасці пабуджалых выказванняў: чым больш катэгарычнае выказванне (патрабаванне, загад), тым большы акцэнт робіцца на важнае ў інфармацыйных адносінах слова. Калі пабуджэнне выказана некатэгарычна і імпліцытна, калі адрасант па нейкай прычыне не хоча выказаць сваё волевыяўленне прама, каб яно намер быў відавочным, інтанацыйна выказванне афармляецца як апавядальны ці пыталы сказ.

1. Маслова, В. А. Когнітивны і камунікатывны аспекты художественнага тэкста : монаграфія / В. А. Маслова. – Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2014. – 104 с. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/5277> (дата обращения: 12.09.2022).

2. Рублеўская, Л. Сэрца мармуровага анёла / Л. Рублеўская // Беларуская палічка. Беларуская электронная бібліятэка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Ludmila_Rubleuskaja/Serca_marmurovaha_aniola.zip.html. – Дата доступу: 08.09.2022.

3. Аляшкевіч, А. Сіняя птушка / А. Аляшкевіч // Беларуская палічка. Беларуская электронная бібліятэка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Ales_Alaskievic/Siniaja_ptuska_mp3.zip.html. – Дата доступу: 08.09.2022.

НАЗВЫ АСОБ ПАВОДЛЕ ПРАФЕСІІ І ВІДУ ДЗЕЙНАСЦІ Ў НАРОДНЫХ ГАВОРКАХ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Сушчык Л.У.,

настаўнік ДУА “СШ № 2 г. Наваполацка”, г. Наваполацк, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Дзядова А.С., канд. філал. навук, дацэнт

Ключавыя словы. Дыялектная мова, назвы асоб, народныя гаворкі Віцебшчыны.

Keywords. Dialect language, names of persons, folk dialects of Vitebsk region.

У народных гаворках Віцебшчыны дастаткова пашыраным з’яўляецца ўжыванне носьбітамі мовы прафесійна-вытворчай лексікі, значную частку якой складаюць дыялектныя найменні са значэннем асобы паводле прафесіі і віду дзейнасці. Гэта звязана з тым, што з даўніх часоў беларускі этнас зарэкамендаваў сябе як народ, які мае стараных умельцаў і руплівых працаўнікоў. Ва ўсе часы на старажытных гарадскіх і вясковых кірмашах красавалася багатая разнастайнасць вырабаў казачнай прыгажосці з розных матэрыялаў: дрэва, саломы, лазы, бяросты, воўны, гліны і інш. Абавязковым пры гэтым было авалоданне традыцыйнымі рамёствамі, якія вядомыя на нашай зямлі з глыбокай старажытнасці.